

Významné lesnícke miesta – vklad lesníkov do kultúrneho dedičstva spoločnosti

Eubica Miľanová

Mgr. Eubica Miľanová
LESY Slovenskej republiky, štátny podnik
Forest and Wood Museum
Nám. SNP č. 22/33
960 01 Zvolen
Slovakia
e-mail: lubica.milanova@lesy.sk

Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2018, 6:2:173-177

Special forestry sites – the contribution of foresters to the cultural heritage of the community

A project focused on building a net of special forestry sites is one of the important and long-continuing activities of the LESY Slovenskej republiky, state enterprise. Inspired by UNESCO and its Lists of World Heritage Sites, the state enterprise started to declare and mark localities of the great forestry value that are connected with the history of forest, the history of the forest management, or with the work of foresters as special forestry sites. This project, under the guarantee and methods of the Museum of Forestry and Wood Technology in Zvolen, draws attention to the positive contribution of foresters, responsible forest management, nature protection and to the development of culture in Slovakia. The range, quality and diversity of the project's presentation activities have an important impact on the public and the emphasis of forester's contribution to the cultural heritage of the country.

Key words: special forestry site, forestry, foresters, forest management, cultural heritage, history

Tvorba siete významných lesníckych miest na Slovensku je dlhodobý projekt ochrany a propagácie lesníckych lokalít prírodného alebo kultúrneho charakteru. Realizátorom projektu je štátny podnik LESY Slovenskej republiky, ktorý obhospodaruje 42 % lesov na Slovensku od Šaštína až po Sobrance a v rámci podniku je garantom a vykonávateľom projektu Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene (LDM).

Cieľom tohto príspevku je informovať verejnosť, že fenomén kultúrneho dedičstva zasahuje aj do oblasti lesníctva a ako dôkaz tejto skutočnosti prezentovať desaťročný projekt mapujúci a dokumentujúci lesnícku históriu na Slovensku. Zároveň chce poukázať na výborné prepojenie dlhodobého projektu s pamäťovou a fondovou inštitúciou a jeho využiteľnosť v základnej odbornej činnosti múzea.

Lesné hospodárenie a lesníctvo je významnou súčasťou hospodárskeho života na území Slovenska od 16. storočia, kedy tlak baníctva spôsobil obrovské škody na lesných porastoch. Stredoveká spoločnosť začala chápať význam lesa ako hodnotu, ktorá sa pri každodennej starostlivosti mohla stať obnoviteľným zdrojom príjmov. Ďalší vývoj lesníctva priniesol v 18. storočí nové poznanie – princíp trvalosti produkcie, ktorým sa riadia lesníci v strednej Európe už pomaly 250 rokov. Upriamiť pozornosť na pozitívny prínos lesníkov k uvedomenému hospodáreniu v lese, k ochrane prírody a k vývoju kultúry Slovenska sa stalo jednou z úloh tohto projektu.

Za významné lesnícke miesto (VLM) sa považuje lokalita prírodného alebo kultúrneho charakteru s jedným či viacerými objektami osobitného lesníckeho významu, ktorá

dokumentuje históriu lesa, lesného hospodárstva a práce lesníkov na území Slovenska. Musí byť označená informačnou tabuľou s logom VLM, oficiálne slávnostne vyhlásená za významné lesnícke miesto a zapísaná do Registra významných lesníckych miest. V súčasnosti je takto prezentovaných 49 lokalít.

S myšlienkou objavovania a vyhlasovania VLM prišiel v roku 2007 vtedajší zamestnanec generálneho riaditeľstva štátneho podniku LESY Slovenskej republiky na pozícii referenta pre komunikačné projekty lesník Ján Mičovský. Inšpiráciou mu boli významné lokality, ktoré zaraďuje Organizácia spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UNESCO) do Zoznamu svetového prírodného a kultúrneho dedičstva. „Upozorniť, označiť, spoznať, popularizovať a chrániť“ sa, slovami autora tejto myšlienky, mali aj lokality lesnícke, ktoré sú v mnohých prípadoch dnes súčasťou prírodného a kultúrneho dedičstva Slovenska. Za jeho rozhodnutím presadiť a realizovať projekt stál nielen záujem o históriu a jej dobrá znalosť, ale aj stavovská hrdosť na prácu lesníkov a potreba odhaliť verejnosti výrazné stopy lesníckej práce. Slovenskí lesníci dnes pracujú v historických budovách, ktorých výstavbu realizovali ich lesnícki predchodcovia, prechádzajú pralesmi, parkami či arborétami, ktoré ochraňovali a vysádzali minulí lesníci, prichádzajú do kontaktu a pracujú s technickými zariadeniami, ktoré navrhli či postavili lesníci v dávnej či nedávnej minulosti.

Východiskovým materiálom sa stal zoznam historických, prírodných a technických pamiatok, ktoré sa nachádzajú na území Slovenska, doplnený a rozšírený o dnešným lesníkom známe objekty a lokality, ktoré sú spojené s činnosťou a aktivitami ich generačných predchodcov. Postupne vznikla sieť významných lesníckych miest – pozoruhodných objektov a lokalít s jednotným systémom označovania, ktorá zahŕňa (pamätné) stromy, parky, vodné nádrže a tajchy, osady, cintoríny, pomníky, pamätníky, umelecké diela, stavby a budovy, zvernice, miesta mimoriadnych zalesňovacích výkonov, technické zariadenia, inštitúcie alebo organizácie. Sú výsledkom niekoľko storočí prebiehajúcej aktívnej práce lesníkov pri plnení rôznorodých úloh, ktoré im umožňovalo všestranné, širokospektrálne odborné vzdelanie získané na uznávanej Baníckej a lesníckej akadémii v Banskej Štiavnici. Lesník musel byť okrem botanika, drevára a zoológa aj pedológ, entomológ, geológ, zememerač, stavbár, ekonóm... Mnohí z nich sa stali autormi návrhov, postupov, pokynov a rozhodnutí súvisiacich dnes s týmito pozoruhodnými lokalitami. Polytechnickú všestrannosť a zručnosť potvrdili napríklad lesmajstri Rudolf Geschwind (krupinský lesmajster a šľachtiteľ ruží), Ľudovít Greiner (lesmajster na majetku Coburgovcov v Jelšave, zhotoviteľ výškomeru na meranie stromov a lesník, ktorý ako prvý zistil, že najvyšším vrchom Vysokých Tatier je Gerlachovský štít) alebo Ján Boroskay (zvolenský lesmajster, zberateľ a preparátor, ale aj prvý zameriavač rozsiahleho Pustého hradu nad Zvolenom).

Prvým oficiálne vyhláseným významným lesníckym miestom sa stal v máji 2007 areál parku v Topoľčiankach spolu s poľovníckym zámočkom a sochárskym dielom Alojza Štróbla, ktorými sú tri zvieracie plastiky – národné kultúrne pamiatky. Jedna z nich, medveď s muflónom z roku 1909, bola vandalmi poškodená a v rámci vyhlasovania VLM LESMI SR zreštaurovaná. Originál je dnes umiestnený v poľovníckom zámočku a v parku je inštalovaná jedna z dvoch kópií, ktoré dal vyhotoviť podnik na svoje náklady. V tomto roku vzniklo aj logo VLM, komponované do štvorca. Autormi sú Mária Gálová a Ing. Ivan Gál. V jednoduchej grafickej línii je na ploche štvorca znázornená cesta vedúca k výnimočným pozoruhodnostiam, ktoré súvisia s lesným prostredím naznačeným v pravej časti loga podobou ihličnatého stromu. Súčasťou loga je text: Významné lesnícke miesto. Logo je navrhnuté aj v anglickej verzii.

Dôležitým momentom pri práve sa rozbiehajúcim projekte bolo začlenenie Lesníckeho a drevárskeho múzea do organizačnej súčasti štátneho podniku LESY SR v roku 2008. Jeho kolektív prevzal tento projekt, dá sa povedať, priamo z rúk a na žiadosť samotného autora. Odborní pracovníci – historici, lesník a drevár ako kurátori historickej, lesníckej a drevárskej zbierky dali tomuto projektu nový – múzejný rozmer. Predovšetkým sa prieskum a podrobný výskum danej lokality stal základnou a nevyhnutnou požiadavkou. Jej súčasťou sa stal aj zber a získanie nových akvizícií do fondu múzea. Nasledovala jej podrobná obrazová a textová dokumentácia, ktorá rozšírila alebo doplnila informačnú databázu múzea. Suma získaných informácií bola predpokladom na ďalšie odborné spracovanie a na zistenie či overenie si kultúrnej hodnoty daného miesta. Tu treba spomenúť veľkú informačnú pomoc a odbornú spoluprácu, ktorú ochotne poskytujú jednotlivé múzeá pri výskume lokality VLM nachádzajúcej sa v regióne ich pôsobenia. Spomenúť si dovoľm predovšetkým Horehronské múzeum v Brezne, Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne a Východoslovenské múzeum v Košiciach.

Medzi hlavné faktory výberu objektu alebo lokality patria:

- a) Spojitosť s významnou osobnosťou a udalosťou s väzbou na lesníctvo,
- b) Technický, technologický a hospodársky pokrok v oblasti lesníctva,
- c) Mimoriadny lesnícky výkon,
- d) Vyhlásenie objektu alebo lokality za kultúrnu pamiatku,
- e) Významný hodnotový potenciál (historický, spoločenský, prírodný, krajinný, umelecký, etický...),
- f) Prínos pre pozitívnu reklamu a propagáciu lesníctva, g) Schopnosť dokumentovať vyspelé postavenie slovenského lesníctva v európskom kontexte.

Po konečnom rozhodnutí o výnimočnosti danej lokality prichádza na rad jej sprístupňovanie. Vyhlásenie VLM sa deje vždy za účasti verejnosti, spája sa s jeho medializáciou a vydaním tlačenej informačnej materiálov. Vyhlásené a odhalené VLM sú označené informačnou tabuľkou s jednotným vizuálom a evidované v oficiálnom písomnom Registri VLM, ktorý ako súčasť múzejnej odbornej dokumentácie trvalo vedie LDM Zvolen. Súčasťou registra sú základné údaje o týchto miestach (koordináty GPS, iniciátor, deň vyhlásenia, charakter lokality). S krátkou charakteristikou a vyobrazením sa nachádzajú na webstránke LESOV SR.

Prínosov projektu, zaoberajúcim sa lesníckym dedičstvom tejto krajiny, je niekoľko:

- Zachovanie lokality alebo jej časti,
- Označenie a zviditeľnenie jednotlivých lokalít,
- Rekonštrukcia, revitalizácia, konzervovanie, ošetrovanie či prinajmenšom úprava celej lokality alebo jej súčastí,
- Sústavná prezentácia a propagácia nielen na Slovensku,
- Vedenie evidencie a zabezpečovanie ochrany lokality,
- Rozšírenie informovanosti o lesníctve, lesnom hospodárstve a lesníkoch.

Bohatá história lesníctva tak ponúkla s podporou štátneho podniku možnosť upozorniť na lokality, ktoré svojím významom prekračujú miestny rámec a majú dôležitú výpovednú hodnotu. V nadväznosti na tento fakt vznikol v roku 2013 materiál Strategický zámer štátneho podniku LESY SR v oblasti práce s verejnosťou, v ktorom budovanie siete VLM zaradilo vedenie podniku medzi svoje nosné a dlhodobé projekty. K jeho postupným významným prezentačným činom patrí:

- 2008: Prezentácia projektu VLM na konferencii venovanej Wiliamovi Rowlandovi,
2009: Vydanie publikácie Významné lesnícke miesta na Slovensku I. s prvými päťdesiatimi lokalitami, 1. prezentácia VLM v RTVS (relácia Rádiovíkend),
2010: Krátkodobá výstava Významné miesta na Slovensku, LDM,
2011 – 2016: Putovná výstava Významné lesnícke miesta na Slovensku, sídla odštepných závodov š. p. LESY SR,
2012: Príspevok o VLM v zborníku Pozitívne odkazy minulosti k zefektívneniu práce v lesníctve,
2014: Prvá prezentácia VLM za hranicami Slovenska: príspevok o VLM na konferencii Les v době industrializace na Fakulte humanitních studií UK v Prahe,
2016: 2. Prezentácia VLM v RTVS (relácia Rádiovíkend).

Zásadným medzníkom sa stalo vypracovanie Metodického pokynu k projektu VLM a zápis označenia VÝZNAMNÉ LESNÍCKE MIESTO v registri ochranných známk pod č. 245745 na Úrade priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky v roku 2017. Desaťročie budovania siete VLM sme si pripomenuli v minulom roku aj vydaním druhej časti, rovnako dvojjazyčnej knihy Významné lesnícke miesta na Slovensku II. v náklade 2 000 ks. Je v nej predstavených ďalších 34 lokalít – potencionálnych alebo už vyhlásených významných lesníckych miest.

Návrhy na vyhlásenie VLM neprichádzajú len z okruhu odbornej lesníckej verejnosti, ale zasielajú ich aj školy, obecné úrady, občianske združenia či pozemkové spoločenstvá. Ľudia sa samostatne iniciatívne zapájajú do zmysluplnej činnosti spoznávania a rozvíjania pozitívnych skúseností našich predchodcov – lesníkov. Tento iniciačný moment, keď sa o prestížny zápis lokality do siete VLM uchádzajú inštitúcie a jednotlivci pochádzajúci z mimomúzejného prostredia možno považovať za hodnotný úkaz, ktorý sa dá stotožniť s narastaním záujmu laickej verejnosti o svoju históriu a tým aj prirodzenej hrdosti na ňu. Verejne vyhlásené VLM prinášajú nové podnety a ponúkajú ďalšie informácie o doteraz neznámych, lesníckych i spoločensky cenných lokalitách.

Možnosti, s ktorými prišiel projekt Významné lesnícke miesta, sa ešte zďaleka nenaplnili:

1. Ponúka veľký priestor na dlhodobý systematický historický výskum s budovaním informačnej databázy a dopĺňaním lesníckej zbierky vo fonde LDM.
2. Stal sa príkladom aktívnej medziodborovej spolupráce lesníkov, historikov, drevárov, etnológov, ekológov...
3. Má v sebe značný kultúrny, historický a etický potenciál.
4. Je výborným prostriedkom na popularizáciu lesníctva a pozitívnu propagáciu lesníckej činnosti.
5. Je originálnou značkou pripomínajúcou kultúrno-historický a verejnoprospešný rozmer činnosti štátneho podniku LESY Slovenskej republiky, a to aj na medzinárodnom poli.

Nateraz posledné VLM s názvom *Hrhovské (ne)spustnuté pôdy* bolo vyhlásené a odhalené 10. mája 2018. Udialo sa tak v dedinke Hrhov (okres Rožňava) v blízkosti turisticky hojne navštevovanej Zádielskej tiesňavy a spojilo sa s ukončením jarného zalesňovania štátneho podniku LESY SR. Je to miesto, ktoré je nádherným príkladom záslužnej lesníckej práce a upozornením na význam zalesňovania spustnutých pôd lesníkmi. Im sa podarilo zastaviť devastačný proces v tejto oblasti, zvýšiť funkčný potenciál krajiny a zlepšiť životné prostredie obyvateľov obce. Presvedčiť sa o tom môže každý návštevník tohto VLM, ktorý porovná

dnešný stav zelene s fotografiami zo 60. a 70. rokov 20. storočia na informačnej tabuli. Je to mimoriadny lesnícky výkon, ktorý si aj touto formou zasluhuje našu pozornosť.

Zoznam prameňov a literatúry (References)

- FIGUROVÁ, Tatiana – MIČOVSKÝ, Ján – MILANOVÁ, Ľubica – ROŠKOVÁ, Mária – VANGA, Marek (2009). *Významné lesnícke miesta na Slovensku I*. Banská Bystrica : LESY Slovenskej republiky, š. p. Banská Bystrica, 131 s. ISBN 978-80-970152-5-1
- FIGUROVÁ, Tatiana a kol. (2017). *Významné lesnícke miesta na Slovensku II*. Banská Bystrica : LESY Slovenskej republiky, štátny podnik, 127 s. ISBN 978-80-972204-4-0
- MIČOVSKÝ, Ján (2013). Významné lesnícke miesta. In: *Pozitívne odkazy minulosti k zefektívneniu práce v lesníctve. Zborník príspevkov z informačnej konferencie s medzinárodnou účasťou v roku 2012*. Banská Bystrica : LESY Slovenskej republiky, štátny podnik – Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene, s. 156-165.